

Так на змістово-композиційному рівні твору виразно прочитується її потрійний код – своєрідні ключі, за допомогою яких відкриваються різні тлумачення твору: конкретно-історичний – національно-визвольні рухи у Фландрії XIV ст., що виступають метафорою української національної історії початку XX століття; метафізичний, пов'язаний із усвідомленням невідворотності і неунікненості Долі, Призначення, Чину; та національний – він виникає засобом параболічного поєднання двох перших рівнів, виразно вказуючи на роль вольового, героїчного, натхненного чинника в боротьбі за національну незалежність.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Баган О. Католицькі дух і етика як чинники виховання нації. Націософські аспекти творчості Леоніда Мосенза // Мета [Часопис Львівської єпархії української греко-католицької церкви]. – 2000. – № 7. – С. 1–3.
2. Гузар З. Геній юнацтва («Вічний корабель» Леоніда Мосенза) // Лицарі духу. – Дрогобич: Видавничий дім «Відродження», 1996. – С. 195–198.
3. Маланюк Є. Книга спостережень. – Торонто, 1962. – Т. 1. – 526 с.
4. Матвієнко О. В. Традиції готики в українській літературі XIX ст. // Автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. філол. наук. – Львів, 2000. – 19 с.
5. Мосенз Л. Вічний корабель // Лицарі духу. – Дрогобич: Видавничий дім «Відродження», 1996. – С. 199–224.
6. Набитович І. Лицар святого Грааля. Творчість письменника в контексті європейської літератури. – Дрогобич: Видавничий дім «Відродження», 2001. – 222 с.
7. Самчук У. Леонід Мосенз // Слово і час. – 1997. – № 10. – С. 24–25.
8. Шерех Ю. Легенда про український неокласицизм // Шерех Ю. Не для дітей. – Нью-Йорк: Пролог, 1964. – С. 97–134.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Мейзерська Тетяна Северинівна – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри журналістики Київського славистичного університету.

Наукові інтереси: історія української літератури XIX–XX ст., теорія літератури.

ЗБІРКА НОВЕЛ І. БАГРЯНОГО «ЧОРНІ СИЛУЕТИ»: ПОВЕРНЕННЯ ІЗ ЗАБУТТЯ

Людмила МИХИДА (Кіровоград)

У статті здійснюється спроба повернення до наукового дискурсу збірки новел Івана Полярного (Багряного) «Чорні силуети». З'ясовуються домінанти реалістичних тенденцій, окреслюється проблемно-тематичний рівень новел, визначено місце збірки у творчості письменника.

In the article an attempt of returning to the scientific discussion of the collection of short stories "The Black silhouettes" by Ivan Polyarnyy (Bagryanyy) is carried out. The dominants of realistic tendencies peculiar to this collection are found out, the problem-thematic level of short stories is outlined, the place of the collection "The Black silhouettes" is defined in the writer's work.

Постать Івана Павловича Багряного на тлі української й світової історії літератури не перестає дивувати своєю багатогранністю й широтою

обсервації дійсності. Для багатьох науковців його твори стали благодатним матеріалом для вивчення найрізноманітніших аспектів діяльності. На сьогодні маємо ряд праць, присвячених доробку І. Багряного. Найбільш відомими є студії М. Жулинського, Г. Клочека, О. Ковальчука, Г. Костюка, Ю. Мариненка. Захищено кандидатські дисертації (М. Баклацький, Т. Марцинюк, І. Романова, З. Савченко, М. Сподарець), видано біографічні розвідки, визначено основні тенденції в осмисленні його творчого доробку, відкрито архіви, проаналізовані друковані в Україні та за її межами спогади, тексти.

Існують різні погляди на І. Багряного як людину та письменника, але всі вони зводяться до того, що це була дійсно неординарна, талановита особистість, справжній майстер художнього слова. Письменник формувався у 20-х рр. минулого століття, у його творчому доробку домінують ідеї гуманізму та сильної героїчної особистості.

І все ж таки, попри детальне вивчення спадщини І. Багряного, існують проблеми, яких дослідники торкалися лише принагідно. Зазвичай акцентуючи свою увагу на магістральних напрямках вивчення доробку майстра – його поетичні збірки, окремі прозові твори та публіцистика. За межами наукових інтересів залишилася мала проза І. Багряного, – збірка новел «Чорні силуети», що з'явилися 1925 року під псевдонімом Іван Полярний, новели «З оповідань старого рибалки» (1927), «В сутінках» (1927), «Біля гори Мітрідат» журнал «Уж» (1929).

Отож, у цій роботі ми ставимо перед собою завдання пролити світло на історію створення збірки «Чорні силуети», визначити її проблемно-тематичний і художній рівень; простежити вплив ранніх прозових творів І. Багряного на його подальшу творчість.

Уперше про збірку новел «Чорні силуети» згадує О. Шугай у своєму романі-дослідженні «Іван Багряний або Через терни Гетсиманського Саду», у якому широко подано спогади односельців, розповіді про письменника його сестри Єлизавети й першої дружини Антоніни Зосимової, а також ряд архівних документів, листи.

Більшість літературознавців, зокрема в екзилі, у своїх працях не згадують про збірку новел «Чорні силуети». Наприклад, Г. Костюк у спогадах «Зустрічі і прощання», поділяючи творчість І. Багряного на чотири, хоч і нерівномірні періоди, починає відлік творчості письменника з 1926 року:

- I – від 1926 до 1932 року;
- II – від 1932 до 1940 року – «доба в'язниць»;
- III – від 1941 до 1945 – доба Другої Світової війни;
- IV – охоплює 1944 рік і триває до 1963 року.

Як бачимо, літературний дебют письменника, що відбувся 1925 року, залишився поза увагою дослідників. Не знаходимо жодних відомостей про вищезгадану збірку новел й у літературно-бібліографічних студіях Д. Чуба

(Нитченка) – «Люди великого серця» та в монографії Ю. Войчишин «Іван Багряний».

Сучасні науковці цілком погоджуються і з періодизацією Г. Костюка, щодо доробку І. Багряного, і з тим, що відправною точкою творчої діяльності письменника є його вірш «В місто», який було опубліковано в київському журналі «Глобус» (1926).

М. Баклацький у своєму дисертаційному дослідженні «Нова релігійність» як конструент художньої творчості зазначає: «Хоча Багряний відомий більше як прозаїк, починав він як поет» [4, с. 6].

Л. Череватенко, у післямові до роману «Людина біжить над прірвою» піддає сумніву приналежність збірки новел «Чорні силуети» перу І. Багряного: «...чому сам Іван Багряний про цю книжку не прохопився ніде й півсловом? Забув? Чи згадувати соромився? Щось не в характері це Багряного... Була чи не була книжка 1925 року...» [1, с. 296].

Але ж І. Багряний не згадує не лише про цю збірку, а й про знищений ним роман «Люба» та втрачений роман «Марево». Нам лишається тільки робити припущення, чому письменник чинив саме так. Перше зробив О. Шугай: «... міг забути, чи не говорити, вважаючи свою першу книжечку просто слабкою, і сам автор, неспокійне, ускладнене різними випробуваннями життя якого змушувало весь час дбати про завтрашній день, більше опікуватись майбутнім, аніж оглядатись на минуле» [8, с. 33]. Друге, дозволимо собі зробити ми: письменник не говорить, не згадує про твори, які не існують – роман «Люба» після численних правок, він знищив сам. Пояснюючи свій учинок тим, що від першого варіанту роману, після численних правок, – нічого не лишилося; роман «Марево» зник у численних лабіринтах цензури. Щодо збірки новел «Чорні силуети», то, на переконання автора, вона була знищена радянським режимом: «... їх було кілька речей в моєму письменницькому столі, якщо хочете, які всі десь пропали в безодні ГПУ, а потім НКВД, конфісковані при арешті. І я за прозовими речами чомусь не дуже шкодую, більше шкодую за втраченим поетичним доробком, – тому навіть зміст їх порозпорошувався десь на роздоріжжях пам'яті» [6, с. 33].

І. Багряний у своїх автобіографічних відомостях згадує лише про ті твори, що збереглися, говорити про твори, які не збереглися, не в його стилі.

І все ж один примірник збірки новел «Чорні силуети» таки вдалося зберегти у своїй колекції книг земляку І. Багряного – краєзнавцю Григорію Івановичу Свердлову, який знав письменника особисто.

У листі до Д. Нитченка І. Багряний писав: «Літературою почав займатись дуже рано, ...Вірші я почав писати (і то по-українськи – уточнення І. Б.) ще в російській церковно-приходській школі... під впливом збірки бойок Глібова та «Катерини» Шевченка, які дістав нелегально (це було за царату), я почав писати войовничі вірші в другому класі (на той час

майбутньому письменникові було 7–8 років (уточнення наше. – Л. М.) [6, с. 35].

Отож, якщо не брати до уваги ті вірші, які майбутній письменник писав ще в дитинстві, то збірку новел «Чорні силуети» можна вважати його літературним дебютом. Це невеличка (лише 22 сторінки) книжечка, до якої увійшли п'ять новел: «Мадонна» (Жмеринка, 1925 р.), «Петро Каменярь» (Охтирка, 1925 р.), «Міщаночка» (Шкіци із комсомольського побуту) (Охтирка, 1924 р.), «Заєць» (Ялта, 1925 р.), «Етюд» (1921 р., серпень). Як бачимо, вони написані у період з 1921 по 1925 роки й розміщені у збірці не за хронологією написання.

Збірку новел «Чорні силуети» було видано в Охтирській друкарні Відкомгоспу накладом 1000 примірників, звісно, за кошт І. Багрянного (у той період свої творчості він мав інший псевдонім – Полярний), дизайн обкладинки автор теж зробив самотужки. У подальшій творчій діяльності письменник часто розроблятиме макети обкладинок до видань своїх творів: «Тигролови», «Сад Гетсиманський», «Огняне коло», «Розгром» (макети збереглися і знаходяться на збереженні у фондах Державного архіву-музею літератури і мистецтва. – Л. М.).

І хоч збірку відкриває новела «Мадонна» (1925), хотілося б розглянути твори в послідовності їхнього написання, а не за розміщенням у збірці.

«Етюд» – твір, датований 1921 роком. Ця новела написана автором раніше за загальноприйнятий відлік початку його творчої діяльності (на час написання новели І. Багрянному було тільки 15 років. – Л. М.). Епіграфом до неї взято цитату із оповідання «Дим» (1907) В. Винниченка: «...Скриня...З промоклого слізьми каміння... Повна людей, стара прокопчена муками скриня... А в грудях дим...» [5, с. 431].

Двадцять сім років по тому, автор, надсилаючи В. Винниченку збірку поезій «Золотий бумеранг», напише: «Великому українському письменникові, з книжками якого під рукою я входив у життя, Володимирові Винниченкові на знак глибокої пошани і вдячності. 1.1.1948. І. Багрянний» [8, с. 34].

В образотворчому мистецтві «Етюд» означає первісний, допоміжний малюнок, виконаний з натури для майбутнього твору. Нагадаємо, що саме 1921 року юнак навчається в Краснопільській художньо-керамічній школі, пише вірші. Отож, у новелі, зображуючи міський і ландшафтний пейзаж, можливо, підсвідомо, І. Полярний (Багрянний) застосовує ряд звичних для нього (як художника) прийомів, а саме: багату палітру кольорів та використання в описі повітряної перспективи.

Герой новели – в'язень, який спостерігає через вікно камери за звичайним плином життя мешканців безіменного радянського містечка.: «Чорні ґрати розпанахали небо. Червоно-рожеве воно тянуло, манило. Спішили білі лебеді хмарки. За сонцем пливли радість, надії – за обрій. В камері розіслала свої ризи тоска. Чорні ґрати розпанахали душу» [7, с. 20].

Хто цей в'язень? Автор не зосереджується на ідентифікації свого героя. Можливо, це уособлення цілого народу.

Герой новели намагається вихопити своїм поглядом картини вечірнього міста, створюючи у своїй свідомості й пам'яті, своєрідний калейдоскоп життя, що існує десь там, – за мурами: «Он міст... Он театр... Он степи. Он – он, радість... А он вартовий. Кричить плакатами культура. Загорілись огні Нарбудинку. Затанцювали згуки оркестру. Лавиною сунули люди, веселі, уквітчані, раді» [7, с. 21]. І все ж невтішні реалії життя не відпускають його: «По граті бігла блошиця... Кралась жуть. За нею повзли радість, надії заволочені вогким туманом... З театру неслись хвилі безшабашної, гучної музики... З сусідньої камери просмоктувалась крізь стіну розпачливі мелодії замученої пісні... Пісня широкого бажання, широка, буйна... Пісня безсила. Зривається летить вона туди, де закотилось сонце, де жевріє захід. Рветься вона, шелестить крильми, б'ється в запліснявілі стіни німої тюрми. Дарма... поломані крила» [7, с. 22].

І. Полярний змальовує людину, яка добре усвідомлює своє майбутнє – заслання або «заб'ють» і всю безвихідь становища, що «без жалю рве, тяне задавлену душу».

Символічним у новелі є захід сонця і порівняння «бульварної юрби» з блошицями: «Що їм, отим, що блошицями лазять унизу там?... Гуляють вони, тупі, пусті, ситі, повно-порожні, хвастливі. – Ах!...розчавить. роздавить!!! Догорало небо... гасло...» [7, с. 22]. Зображуючи сите, безтурботне, розгульне життя вуличного натовпу, автор говорить і про інше «життя», у якому людину, як ту блошицю, можна легко розчавити – морально й фізично: «Сьогодні, вчора, позавчора вели, гнали – начиняли тюрму» [7, с. 21], передбачливо натякаючи на події, що незабаром прокотяться країною і торкнуться кожного. Гряде щось тривожне, страшне, непередбачуване й криваве, що зароджується десь там, – далеко, за обрієм: «А захід, мов залитий кров'ю, жеврів і помалу блід [7, с. 21].

Для І. Полярного новела «Етюд», напевне, була першою пробою пера в прозі. Звісно, письменник, як він сам зазначив, написав її під враженням творів В. Винниченка, але незаперечним є той факт, що цей творчий експеримент йому загалом вдався.

Наступною за часом написання є новела «Міщаночка» (Шкіци із комсомольського побуту, написана в Охтирці 1924 року. Із біографії І. Багряного відомо, що з 1921 по 1924 роки в його житті був, так званий, комсомольський період. Однак, попри організаторські здібності та всю заповзятість, з якою він виконував комсомольські доручення, майбутній письменник не став просуватися кар'єрними сходинками вгору. Навпаки, він вибуває із комсомольської організації, незважаючи на те, що добре усвідомлював усі негативні наслідки свого рішення.

Автору новели як комсомольському активісту, звісно, не раз доводилося бути свідком такого соціального явища 20-х років ХХ століття,

як зречення молоддю свого походження та сім'ї заради КСМ (Комуністична Спілка Молоді).

Героїня новели – міщаночка Надя зреклася найдорожчого – батьків, родини – заради змін, яких вимагала її прогресивна сутність: «Дом рідний – остогидлий, чужий... вона рвалась з його, тікала, як з пут... домашній уклад, тягар, не сьогоднішнє, віджигте» [7, с. 10]. Їй хотілося «контрастів і боротьби»: життя у казармі, сон на матраці набитому соломною, харчування – «ржавими оселедцями, та хлібом», робота на цегельні: «Важко. За вісім годин спина як перебита. Вона завжди коло преса. Там де найгірше» [7, с. 11].

Роботяща, товариська, весела, Надя намагалася стати зовсім «своєю» серед заводської молоді. Після роботи брала участь у культмасовій роботі, подала заяву до КСМ, за дорученням осередку «взялась з запалом» опікуватися піонерами. Працювала й виконувала доручення, окрилена надією, що її приймуть до КСМ: «Зібралась молодь у заводський сад. Прямо з зміни і на зібрання осередку КСМ... Було свіжо – прохладно, але не тому Надя дріжала. Вона хвилювалась. І радісно, і боязко. І давно бажаний чеканий момент, і... – «Розбор анкет!» – аж подалась уперед. – Постановили: – Заявление о приеме в КСМ отклонить! По настоянию парторга, принимая во внимание ее мещанское происхождение с работы в коллективе Ю. Л. снять!» [7, с. 13].

Не дочекалася Надя розгляду своєї справи, їй стало зрозуміло, що ніколи їй не стати «своєю» серед робітничої молоді, що зрадила родину заради примарного щасливого майбутнього всього людства: «Мане. Дратує. Віриш у нього, а воно фантазія... Сиділа і плакала... Десь глибоко зародилась надія, росла і ширилась. А віри не було» [7, с. 14].

Немає ніякого сумніву, що І. Полярний сам не раз спостерігав подібну драму. Напевне, у такі хвилини згадував молодий письменник сторінки історії власної родини: вбивство діда – батька його матері (свідком якого був сам) та розстріляних братів-боротьбистів. Але в найфантастичніших візіях свого майбутнього не міг уявити, що він опиниться на місці міщаночки-Наді, після численних іспитів долі він так і не отримає душевного спокою.

«Мадонна» – новела, що відкриває збірку «Чорні силуети». Епіграфом до неї автор не випадково взяв рядки із поеми Т. Г. Шевченка – «У нашій раї на землі...», адже він захоплювався творчістю Кобзаря з дитинства.

Сучасним літературознавцям більш відомою є інша «Мадонна» І. Багряного – героїня поеми «Ave Maria» – Марія Голубева. У цьому дослідженні ми хочемо звернути увагу на образ безіменної матері-страдниці новели «Мадонна», створеної І. Полярним (Багряним) 1925 року. Письменник зазначив і місце написання – Жмеринка. Отож, подорожуючи, він робив літературні замальовки побаченого, насамперед, того, що вразило, запало в душу: «Он там хтось сидить на асфальті!.. Там де купа окурків і

величезна плювательниця, де подальше від світла. Де зваляні люде як дрова... і лица сірі як сірий день. – Вона сидить на холоднім полу; в біблейській позі, під біблейським плащем на асфальті. Розвісила свою намоклу нудьгу на бильці, свою печаль на скронях... Розкрила груди і – під станційний шум – колисає дитя... Мадонно моя на асфальті!.. Мадонно в пльовках» [7, с. 3].

Молода мати змушена сидіти на паперті й просити милостиню, щоб прогодувати своїх змучених голодом дітей: «Дівчинка притулилась з боку. Очима – фосфоритами з під лоба з лахміття упала на цятку в буфеті. На одну цятку... Хліб. – І не хоче одірватись. На лиці тавро матері... Тавро порожніх вулиць... падіння і людського глуму» [7, с. 4].

Набагато пізніше, наприкінці 50-х рр. ХХ ст., уже відомий у еміграційних літературних колах, письменник І. Багрянний устами Ати – героїні роману «Маруся Богуславка», зазначить: «Отже, щоб пара мільйонів майбутніх дітей американських пролетарів жили колись щасливо, треба щоб сьогодні **десятки мільйонів** (підкреслення. – І. Б.) дітей нашого народу, і ми з вами, мучились в злиднях, терпіли голод і холод і ходили босі й голі, наживали туберкульоз й передчасно вмирили. Де тут логіка?» [2, с. 200].

Коли уважно перечитуєш текст новели, створюється враження, що вона є своєрідним «літературним етюдом» до поеми «Ave Maria», написаної І. Багрянним пізніше, 1927 року. У творах є навіть схожі рядки: «Біле як віск личко тліє... теребить сухі грязні груди...» – новела «Мадонна» [7, с. 4]; « А син кричить і зсохлі груди ссе...» – поема «Ave Maria» [3, с. 237].

Умови життя героїнь також мають подібність: обидві жінки залишилися наодинці з бідною. Обом дошкуляє відсутність житла та будь-яких засобів існування, голод і безвихідь: «Лізе сирість і злість по панелі... На кучі мусору, озираючись, колисає дитину... – Мадонно на смітті... – Мадонно моя» [7, с. 5]. Що чекати її, Матір, у цьому, до всього байдужому, світі?

Подальша доля героїні новели за таких обставин може мати два шляхи: або вона, як шевченківська Катерина, вкоротить собі віку, або, як Марія Голубева, з поеми «Ave Maria» стане повією, плекаючи надію хоч якось прогодувати своїх дітей.

1925 року вже в рідній Охтирці І. Полярний написав новелу «Петро Каменярь». Автор, звичайно, не міг принагідно не змалювати в ній портрет свого батька: «Чорний від сажі, брудний від глини і рудий від цегли Петро йде по вулиці... Картуз, з трудовим стажем в десять років, з'їхав на очі... З за фартуха виглядає сургуч і оддулось» [7, с. 5]. Не оминув нагоди й увічнити і портрет своєї матері: «Марія, Петрова жінка, ще молода – як дівча, з скорботними очима і з лицем Магдалини» [7, с. 6]. Мати письменника справді була набагато молодша за батька, але тяжке життя й передчасна смерть трьох дітей рано забрали в неї красу, молодість і здоров'я.

Герой новели – Петро Каменяр, – він муляр чи майстер-пічник, який за сумлінно виконану роботу, так і не отримавши платні, топить свою образу в горілці: «Опустився з плачем на канаву. Змужнілими очима мацав і не міг намацать своєї фіртки... З п'яного хрипу клочча слів...» [7, с. 5].

Усю свою злість, що накопилася в ньому через невдячних односельців, злидні, людську байдужість, відсутність справедливості і правди, він виміщає на своїй дружині Марії, яка разом з донькою Маруською намагається забрати його додому: «Бив чобітьми в груди, в голову, в спину. А потім... – Хіба можна розказати, як живу людину, матір дітей, з скорботним лицем Магдалини, волочать за косу по грязі...» [7, с. 7].

Прийшов ранок, а з ним й усвідомлення скоєного: «Марія лежить на полу; втопила мутні, приплющені очі в скуйовджену косу... і тихенький – тихесенький стогін... Під очима смуги. Маруська забила у запічку, зщулилась і дріжить. В шибку сотається далекий церковний дзвін» [7, с. 8].

Петро не чує звинувачень і нарікань від побитої ним напередодні дружини, у пам'яті, крізь похмільний туман зринають спогади: «Ще ж учора ранком, як ще спали півні, ідучи на роботу, чомусь поклав Маріїну голову на груди і повів грубою рукою по м'якій косі – хотілося цим щось висловити, бо сподівався сина... Він сподівався радості...» [7, с. 8].

У п'яному тумані Петро знищив власну надію на «радість». Марія навряд потішить його сином, якого він так чекав. Петро не шукає для себе виправдань, тягар провини ліг на його серце, заповонивши душу й розум.

Того ж таки 1925 року під час подорожі до Криму, у Ялті, І. Полярний написав новелу «Заєць».

Минька, героїня новели, подорожує «зайцем» із Ялти, де була на заробітках: «Заробляла. І заробила... Видно по її лиці. Худе-худе, зшерхле. Губи порепались. Ні торбини, ні башмачини» [7, с. 16]. Вона й справді схожа на скуйовджене перелякане зайчєня, що інтуїтивно відчуває небезпеку: «Раптом Минька зхопилась і злякано одступила в вагон. Ніхто не звернув на неї уваги, – тут всі на неї схожі і вона майже на всіх. Очі забігали кругом, обличчя скривилось, як у дитини. Полізла в куток» [7, с. 16]. Контролери, що ловили «зайців» по вагонах, не знайшли Миньки, вона, ніби розчинилась у просторі, щезла. І тільки трохи згодом усі стали свідками страшної картини: «За вагонами на шпалах головою об рейки, об рейки спиною, ногами, руками билась дівчина. – Минька. Кусала свої руки. Хрипіла. Коса запуталась за костилі. Так б'ється риба викинута з ополонки... І ніхто не нахилиться, не підступне. Страшно і мерзко» [7, с. 17–18]. Оговтавшись від нападу епілепсії, як затравлене звіря, дівчина знову сідає в перший ліпший вагон потягу, навіть не помічаючи, що він прямує назад – на південь.

Як мисливці з гончими псами полюють на зайця, заганяючи його в лапи смерті, так на Миньку полюють люди, а на допомогу їм приходять страшна

хвороба: «З тормоза дивиться дядько. Чого він?!.. Минька подралась на гору...Скрикнула і зскочила на сусідній вагон... потяг хоче скинуть, як твар, труситься шатається і кричить... безумно озирається...падає, зривається і біжить од машини. А за нею щось по п'ятам; дихає в спину і вже лоскоче горло. О! О! – Дикий зойк! Впала і билась в лапах чорного Молоху» [7, с. 19–20]. Хвороба наздогнала її, і, кинула у безодню безумства.

У новелі «Заєць» автор використовує ряд образів-символів, які надають додаткової напруги розвитку подій твору: наприклад, день, що «підбирає свої стомлені крила», дим – «тягуча примара», що «дише вогким» і «кігтями» впивається в горло, останній вагон, який тіпається, як «язик у дзвоні», потвора-тунель із «червоно-зеленим зловісним оком», – усі вони свідчать про трагічний фінал твору.

П'ять новел являють собою натуралістичні картини життя середини двадцятих років минулого століття. Безрадісні темні силуети героїв акумулювали в собі весь біль, горе і безвихідь тогочасного суспільства; не «прикрашені» авторською фантазією, вони вражають своїм реалізмом.

1925 року Борис Антоненко-Давидович, який у той період жив і працював в Охтирці, видає збірку новел «Запорошені силуети». Співзвучність назв «Запорошені силуети» і «Чорні силуети» може бути простою випадковістю, а може, і ні. У своїх спогадах І. Багрянний не раз говорить про знайомство, приятелювання з автором «Запорошених силуетів», називає його не просто другом, а своїм духівником, що спрямовував і підтримував. У доробку наставника й товариша І. Багряного є документально правдива новела «Два», написана Б. Антоненком-Давидовичем 1922 року, та «Поема про чотирьох». Ці твори не могли залишитися поза увагою письменника-початківця.

На початку ХХ століття більшість письменників, особливо молодих, щиро повірили в те, що нова влада сповідує демократичні принципи й дозволить творити нову, вільну від цензури, літературу. На той час уже було засновано чимало літературних угруповань які мали протилежні погляди на мистецтво й його завдання, але мали талант і бажання працювати. Суспільно-політична ситуація в країні, тоталітарний режим, що робив ставку не на талант, а на вірно підданство, безцеремонно втрутилися в літературний процес. І. Багрянний, звичайно, не міг не зануритися в цей вир «нової літератури», що вражала своєю різноманітністю жанрів: реалізм, неоромантизм, імпресіонізм, революційний романтизм, символізм. Представниками яких були Микола Хвильовий, Гео Шкурупій, Юрій Яновський, Павло Тичина, Валеріан Підмогильний, Борис Тенета, Майк (Михайло) Йогансен – їхня творчість мала надзвичайний вплив на становлення молодого письменника, що лише розпочинав свій творчий шлях.

Творчість Хвильового захоплювала письменника-початківця. Загальновідомим є той факт, що псевдонім «Багрянний» з'явився на зміну

«Полярному» під впливом саме творчості Миколи Хвильового. Паза увагою І. Багряного не могли залишитися ряд оповідань і новел Миколи Хвильового: «Силуети», «Арабески», «Синій листопад», та інші, написані в 1920–1925 роках.

У своїх пізніших прозових творах І. Багряний неодноразово принагідно згадає Хвильового, його твори, що були заборонені: наприклад, роздуми режисера Сластіона над репертуаром театру в романі «Маруся Богуславка», 1952 – 56 рр.), подробиці зустрічі Андрія Чумака з Миколою Хвильовим під час тюремного ув'язнення («Сад Гетсиманський», 1948–50 рр.): «Це був Микола Х в и л ь о в и й, Бог, на якого Андрій молився з усіма своїми товаришами... Учитель його впізнав, сам того не знаючи, що він учитель... Йому здалося тоді, що ті очі несамовито пломеніли й кричали криком» «Т р и м а й с я , т о в а р и ш у!!» [2, с. 167–168].

І на початку своєї літературної діяльності, і вже будучи відомим письменником, І. Багряний завжди брав за основу своїх творів правду життя. Змінювалися форми і жанри його письменницького доробку, але незмінними залишалися принципи – «всупереч усіляким катаклізмам» людина повинна залишатися людиною, – цього правила він буде дотримуватися завжди.

Підсумовуючи сказане, можемо зробити висновки, що творчі здобутки І. Багряного, як і сторінки його біографії, ще мають досить «білих плям», котрі були і є предметом зацікавлення багатьох дослідників та науковців. Тому, говорити про вихід на фінішну пряму в цій площині, думаємо, ще дуже завчасно.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Багряний І. Людина біжить над прірвою, – Київ. Український письменник. – 1992. – 319 с.
2. Багряний І. Маруся Богуславка, – Київ. – Юніверс. – 2006. – 581 с.
3. Багряний І. Скелька. Поєми. – Харків. – АТЗТ «ВАЖПРОМАВТОМАТИКА», – 2008. – 285 с.
4. Баклацький М. А. «Нова релігійність» як конструент художньої творчості. Автореферат на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук, – Київ. – 2003. – 20 с.
5. Винниченко В. Краса і сила. – Київ. – 1989. – 751 с.
6. Нитченко Д. Листи письменників // Березіль. – 1993. – №7–8. – С. 19–84.
7. Полярний І. Чорні силуети. – Охтирка. – 1925. – 22 с.
8. Шугай О. В. Іван Багряний або через терни Гетсиманського Саду. – Видавництво «Рада», – 1992. – 47 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Михида Людмила Миколаївна – аспірантка кафедри української літератури КДПУ ім. В. Винниченка.

Наукові інтереси: проблеми психології творчості, проза І. Багряного.